

MALACOLOGISCHE BELEVENISSEN IN URUGUAY

door

S.J. van Leeuwen

In november 1998 belandde ik beroepshalve in Uruguay, en ik was in de gelukkige omstandigheid dat ik er een korte vakantie aan vast kon plakken. In dit stukje doe ik verslag van mijn ervaringen. Land- en zoetwaterschelpen komen niet aan bod.

Uruguay is voor Europeanen geen populaire vakantiebestemming, en de hoeveelheid in Nederland verkrijgbare informatie over dit land was beperkt. Er zijn geen Nederlandse reisorganisaties die erheen gaan en mijn reisgids meldde: "Uruguay has nothing of special interest". Laat u daar niet door afschrikken, het land is zeer de moeite waard.

Het klimaat van Uruguay is vergelijkbaar met dat van de landen rond de Middellandse Zee, zij het dat de seizoenen zijn omgewisseld. Echt lenteweer dus in november. Het land is zeer dun bevolkt. Het is enkele malen groter dan Nederland, maar het heeft slechts 3 miljoen inwoners, waarvan de helft in de hoofdstad Montevideo woont. Het meest indrukwekkend waren de enorme lege wijdsheid van het landschap en de stilte. Waar anders kun je een verkeersbord vinden met de tekst: "waarschuwing: de komende 60 km is hier niets"?

Het land is grotendeels vlak of wat glooiend, en is zeer extensief in gebruik als weiland voor koeien, paarden, schapen, etc. Er resteren nog een paar kleine snippertjes oerbos. De ingrepen in het landschap zijn verder echter minimaal: geen ontginning, ruilverkaveling, ontwatering of kanalisering van riviertjes. Daardoor vind je in de weilanden prachtige moerasjes, rijk aan vogels en planten.

Contacten met Uruguayaanse malacologen

Een aantal jaren geleden plaatste een Uruguayaanse malacoloog, dr. Artigas Calvo, een oproep in het Cb. Hij wilde wel schelpen ruilen. Uruguay, daar zal ik wel nooit komen, dacht ik, en zo kwam het tot een regelmatige uitwisseling van brieven en pakjes schelpen. Nu was er de gelegenheid hem op te zoeken. Na een reis van ongeveer 26 uur, was ik nog geen 5 minuten op mijn hotelkamer of Artigas belde met een uitnodiging om zijn collectie te komen bekijken. Later die week heb ik dat gedaan en het werd een gezellige avond waarop ik meteen de Spaanse malacologische termen kon oefenen. Waarbij ik een slechte beurt maakte, door het Spaanse woord voor schelpen, 'conchas', te gebruiken. Dat is daar een scheldwoord, zo legde Artigas mij diplomatiek uit. 'Caracoles' zijn het daar. U bent dus gewaarschuwd. Hij bleek overigens met nog 7 andere Nederlanders te corresponderen.

Op het Internet vond ik het adres van de voorzitter van de 'Sociedad Malacologica del Uruguay', de heer Jorge Broggi. Per e-mail had hij mij al tips gestuurd voor goede vindplaatsen en een uitnodiging om een bijeenkomst van de malacologische vereniging bij te wonen. Ik had de eer ook zijn collectie te mogen bekijken. Die is van een indrukwekkende omvang en bevat ruim 8000 soorten. Zijn huis heeft daardoor veel weg van een privé-museum. Zijn collectie was niet alleen soortenrijk, de schelpen waren ook van goede kwaliteit en hij had vrij grote aantallen per soort, waardoor de variatie binnen soorten goed tot uitdrukking kwam. Bijzonder was het grote aantal diepwatersoorten van Uruguay en een vermoedelijk nieuwe soort *Trophon* die hij wilde gaan beschrijven.

Mijn bezoek aan de contactavond van de Uruguayaanse malacologische vereniging was een belevenis. Twaalf mannen hadden zich verzameld in een sobere zaal van het Natuurhistorisch Museum in Montevideo. Voorin stond een podium met daarop een groot antiek houten bureau waarachter de secretaris en nog een bestuurslid plaatsnamen. Ik kreeg een plaatsje aangewezen op de voorste rij van vijf plastic stoelen. Na een plechtige opening en een welkomstwoord werd het verslag van de vorige keer voorgelezen uit een dik handgeschreven boek. Ik waande mij even in de vorige eeuw. Vervolgens kreeg ik het woord. De taalbarrière werd al snel geslecht doordat ik Nederlandse schelpen had meegenomen. Daarna werd de sfeer gelukkig snel informeler. Eén van de leden liet mij 'het' boek van Uruguayaanse schelpen zien. Het is geschreven door Figueras en Sicardi, en is in delen verschenen in het tijdschrift van de vereniging. Bij thuiskomst ontdekte ik dat dat ook in de bibliotheek van de NMV staat. Ondanks de eenvoudige stencilkwaliteit blijkt het een zeer bruikbaar en degelijk werk te zijn, waarmee ik veel strandvondsten op naam kon brengen. Op het programma stond die avond een dialezing over de schelpen van Uruguay. Ik was verrast door de technisch perfecte kwaliteit van de dia's, waaronder prachtige macro-opnamen. Als ik het goed begrepen heb wil men, als de financiering rond komt, daar een boek van gaan uitgeven. De vereniging, die volledig uit amateurs bestaat, beschikt dus over een aantal zeer deskundige en betrokken mensen. Om stipt 22.00 uur was de voorstelling afgelopen en binnen 5 minuten stond iedereen buiten: het was etenstijd. Men stond erop mij met de auto terug naar mijn hotel te brengen, dat wel 200 meter van het museum lag.

Vindplaatsen

Dan volgt nu een overzicht van de stranden die ik bezocht heb, en daaronder een soortenlijst. Schelpen zoeken was niet de hoofdmoot van het programma en op de soortenlijst staan alleen de soorten die uiteindelijk in mijn collectie zijn terechtgekomen en die ik heb kunnen determineren. De plaatsen zijn beschreven van oost naar noord-west. De beste vindplaatsen lagen in de noordelijke kustprovincie Rocha. Rocha is de provincie bij uitstek voor natuurliefhebbers zegt men.

1. Montevideo

De hoofdstad ligt aan de monding van de rivier de Rio de la Plata, en heeft enkele fraai ogende stranden en stukken rotskust. In malacologisch opzicht was er echter weinig te beleven. De gedeeltelijk ongezuiverde lozing van afvalwater en de grote hoeveelheid zoet water uit de rivier zijn daarvan de oorzaak. Ik vond enkele *Corbula*'s en wat slecht ontwikkelde mossels (*Mytilus edulis platensis*).

2. La Floresta

Dit ligt net buiten Montevideo en is een rustige woon- en vakantieplaats. De zee is hier veel schoner, maar nog steeds onder invloed van de Rio de la Plata, brak. De vloedlijn lijkt erg op die van de Hollandse kust en bestaat overwegend uit de tweekleppige *Mactra isabelleana* (en wellicht ook *M. petiti*? die ik daar niet goed van kan onderscheiden), deels vers en deels met een fossiel uiterlijk. Tot mijn verrassing vond ik er ook een klein doublet van onze eigen Amerikaanse boormossel (*Petricola pholadiformis*).

3. Punta Ballena

Hier bevindt zich het architectonisch zeer bijzondere museum Casa Pueblo. De zee bij deze rotspunt is zeer ruw en nog steeds een beetje brak. Er lagen voornamelijk fragmenten van *Mytilus edulis platensis*.

4. Punta del Este

Punta del Este is met stip de meest chique badplaats van Uruguay. In het korte hoogseizoen, van december tot februari, komt hier de rijke top van Uruguay en vooral van Argentinië. Naast mooie stranden zijn er golfbanen, een jachthaven, een casino en tal van restaurants, winkels en uitgaansgelegenheden. Daar waren wij niet voor gekomen, dus lang zijn we hier niet gebleven. Punta del Este is een uitstekende landtong in zee die de scheidslijn vormt tussen de Rio de la Plata en de Atlantische Oceaan, en het was duidelijk dat vanaf hier de vloedlijn voor schelpenzoekers interessanter wordt. Op deze punt enkele rotsachtige baaitjes waarop veel *Acmaea subrugosa* en *Siphonaria lessona* leefde. Talrijk was de op een purperslak lijkende *Urosalpinx haneti*, en er lagen veel doubletjes van *Mytilus edulis platensis*, *Ostrea equestris* en *Brachidontes rodriguezi*. Helaas was het hoog water, maar deze rotsjes zagen er veelbelovend uit. Ten noorden van de Punta bevindt zich een groot zandstrand, waar behalve *Donax hanleyanus* weinig van mijn gading lag.

Leuk waren de zeeleeuwen die in de haven rondzwommen en zich goed lieten bekijken. Vanaf Punta del Este kun je met een bootje naar de zeeleeuwenkolonie op een eilandje voor de kust, maar vanwege het slechte weer voer de boot die dag niet. De vissersboten in de haven waren net als de kades tot mijn teleurstelling brandschoon. Ik zag veel krabben die met hun ene grote schaar hun holletjes verdedigden. Ook een grote groep flamingo's sierde de lagune. Het strand aan de andere kant van de weg had een vloedlijn met overwegend tweekleppigen waar ik graag wat langer in had gekeken. In 5 minuten vond ik er onder meer *Macoma brevifrons*, *Felaniella villardeboana*, *Glycymeris longior*, *Chlamys tehuelcha* en ook een grote dode zeeleeuw.

In toeristenkiosken werden enkele schelpen verkocht, voorzien van het opschrift Punta del Este: *Zidona dufresnei*, *Adelomelon beckii*, *Adelomelon brasiliiana*, en ook *Strombus goliath*. De laatste soort komt overigens niet in Uruguay voor en komt waarschijnlijk uit Brazilië. Hoewel verleidelijk, besloot ik me bij mijn principes te houden: niet levend verzamelen en zelf zoeken op het strand.

5. La Paloma

Deze badplaats temidden van enkele natuurgebieden telt een paar honderd vaste bewoners en zo'n drieduizend vakantiehuisjes. Het was er nog vrijwel uitgestorven. Na enig zoeken vonden we toch een hotel en een winkel die geopend waren, zodat we er konden blijven. Zoals Artigas had voorspeld was dit veruit de beste vindplaats. In de buurt van de vuurtoren was een strandje met direct daarvoor scherpe zwarte rotsen die net boven de ruwe zee uitstaken. Op het strand erachter lag een dikke laag kiezelstenen gemengd met schelpen. Deze bestond voor een groot deel uit zeer versleten materiaal, maar daartussen was veel te vinden. *Glycymeris longior* was het meest talrijk. Tot mijn grote vreugde vond ik er ook *Zidona dufresnei*, het symbool van de Uruguayaanse malacologische vereniging. Ook een aantal grotere Gastropoda kon ik daar oprapen, waaronder *Buccinanops deformis*, *B. gradatum*, *B. molinifera*, *Olivancillaria urceus*, *O. uretai*, *Adelomelon brasiliiana* en *Thais haemastroma*. Na een beetje graven in het grove spul kwamen ook kleinere soorten tevoorschijn, zoals *Epitonium georgettina*, *Crepidula aculeata*, *Olivella tehuelcha* en *Tegula patagonica*. Verder vond ik dubletten van *Semele martinii*? en van juveniele *Glycymeris longior* en *Amiantis purpuratus*.

Als je van de vuurtoren in de richting van de haven loopt kom je in een baai met zandstrand en wat rotsen waar de zee veel rustiger is. Op de rotsen leefden ook hier grote aantallen *Acmea subrugosa* en *Siphonaria lessoni*. Hier vond ik een aantal kleinere en teerdere soorten, zoals *Olivella tehuelcha*, *Crepidula aculeata*, *C. protea*, *Photinula blackei*, *Anachis molecilina*, *Epitonium tenuistriatum*, lossen kleppen *Plicatula gibbosa*, *Trachycardium muricatum* (1 ex) en dubletten *Felaniella villardeboana* en *Tivela isabelleana*.

De haven zelf leverde weer niets op. Voorbij de haven lag een echt zandstrand. Daar lagen niet veel schelpen maar wel een paar andere soorten: *Donax hanleyanus*, *Mesodesma mactroides*, *Noetia bisulcata* en *Raeta plicatella*. Een zeldzaamheid was *Adrana electa* waarvan ik een halve klep vond.

6. Cabo Polonio

Dit is een enorm uitgestrekt natuurgebied dat slechts te voet en (meer gebruikelijk) te paard toegankelijk is. Via bossen en duinen met struikgewas kom je uit bij enorme stuifduinen. Na zo'n 10 km bereik je het strand. Een prachtige tocht, maar helaas nauwelijks schelpen.

7. Barra de Valizas

Aan de monding van de rivier die uit de Laguna de Castillos komt ligt dit kleine dorpje. Het is een idyllische verzameling van een-

voudige paalhuizen en hutjes op een breed strand. Op het strand lagen vooral enkele tweekleppigen zoals *Perna perna*, *Tagelus plebeius*, *Amianthis purpuratus* en *Pitar rostratum*.

8. Aguas Dulces

Dit dorpje ligt in een natuurreservaat. Op het strand maakte enkele dode pinguïns en een niet al te verse dode zeeleeuw de meeste indruk. Ik vond er ook een (helaas wat kapot) doublet van *Atrina seminuda*.

Het stuk kust dat dan volgt is volgens Artigas biologische gezien veel armer, als gevolg van de rijstteelt in de omgeving van de Laguna Negra. De grote hoeveelheden bestrijdingsmiddelen die daarbij worden gebruikt richten veel milieuschade aan.

9. Nationaal Park Santa Teresa

Een groot nationaal park met militaire kazerne en oud fort, dat thans als militair museum is ingericht. Het bleek een populaire attractie voor schoolreisjes en Uruguayaanse gezinnen. De kust bestaat uit een afwisseling van rotsen en baaien, waarvan we er één bezochten. Op het strand lag weinig, maar ik vond toch *Anadara ovalis*, *Noetia bisulcata*, *Tivela isabelleana*, *Diodora patagonica* en *Olivancillaria vesia auricularia*.

10. La Coronilla

Dit rustige dorpje bleek een geschikte verblijfplaats. Op de marktkramen met souvenirs lagen dezelfde schelpen als in Punta del Este, op het strand lag echter niets.

11. Barra de Chuy

Dit plaatsje tegen de grens met Brazilië ligt weer buiten de invloed van de Laguna Negra. Helaas hebben we het door tijdgebrek niet bereikt. Ik vermeld het toch omdat dit als goede vindplaats werd aangeraden. Het zou de enige vindplaats in Uruguay zijn voor onder meer *Oliva*'s.

Aanbevolen literatuur:

- Figueras, A. & O.E. Sicardi, 1979. Catalogo de los Moluscos Marinos del Uruguay. Comunicaciones de la Sociedad Malacologica del Uruguay vol. 2, 3 en 5.
Rios, E.C., 1975. Brazilian Marine mollusks iconography.
Scrabino, V., 1976-1977. Moluscos del Golfo San Matias (provincia de Rio Negro, Republica Argentina); Inventario y Claves para su Identificacion. Comunicaciones de la Sociedad Malacologica del Uruguay, 4 (31-32).

Adres van de auteur:

Venuslaan 2

3721 VG Bilthoven

email: tooren.leeuwen@hetnet.nl

Vindplaatsen in Uruguay

Vindplaatsen	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1: Montevideo									
2: La Floresta									
3: Punta del Este									
4: Laguna J. Ignacio									
5: Barra de Valizas									
6: Aguas Dulces									
7: La Palma									
8: Santa Teresa									
9: La Coronilla									
Verklaring:									
x = eigen strandvondst									
* gekregen van Artigas/Jorge									
in kolom 4: S=Strand; L=Lagune									
Diodora patagonica							x	x	
Acmaea subrugosa			x				x		
Haliotylus columna							*		
Photinula blakei							x		
Tegula patagonica			x				x		
Littoridina isabelleana	*						x		
Crepidula aculeata			x	L+S			x	x	
Crepidula protea							x		
Natica isabelleana			*				*		
Tonna galea							*		
Cymatium pathenopaeum							x		
Fusitriton magellanicum			*						
Thais haemastoma f. consul							x		
Urosalpinx cala							x		
Urosalpinx haneti			x				x		
Anachis moleculina							x		
Buccinanops deformis?							x		
Buccinanops gradatum			*				x		
Buccinanops molinifera							x		
Buccinanops spec, juv	x						x		
Buccinanops uruguayensis							x		
Olivancillaria spec			x						
Olivancillaria urceus							x	x	
Olivancillaria uretaix							x		*
O. vesica auricularia								x	*
Olivella formica-corsi									*
Olivella plata	x								
Olivella tehuelcha							x		
Adelomelon brasiliense			*				x		
Zidona dufresnei			*				x		
Terebra gemmulata? of T.doella juradoi?			x						
Epitonium georgettina							x		
Epitonium tenuistriatum							x		
Janthina globosa							*		
Siphonaria lessoni			x				x		
Adrana electa							x		
Anadara ovalis								x	
Noetia bisulcata			x	S			x	x	
Glycymeris longior			x	S			x	x	
Brachidontes rodriguezi			x	S					
Mytilus edulis platensis			x				x	x	
Perna perna					x		x	x	
Atrina semimunda							x		
Chlamys lishkei			*						
Chlamys tehuelcha				S			x		
Crassostrea rizophorae					x				
Ostrea equestris			x						
Ostrea puelchana			*						
Plicatula gibbosa							x		
Felaniella vilardeboana				S			x		
Trachycardium muricatum							x		
Mactra isabelleana (M. petiti?)	x	x	S	x			x	x	
Mactra patagonica		x		x			x	x	
Mactra spec.							x		
Raeta plicatella						x	x		
Mesodesma mactroides					x		x	x	
Macoma brevifrons				S			x		
Macoma uruguayensis							*		
Donax hanleyanus			x			x	x		
Semele martinii?									
Semele proficua?									
Semele purpurascens?							x		
Tagelus plebeius				L+S	x				
Corbicula spec. 1	x								
Corbicula spec. 2		x							
Amiantis purpuratus					x		x	x	
Clausinella gayi?							x		
Pitar rostratus		x	x		x		x	x	
Tivela isabelleana			x				x		
Tivela ventricosa							*		*
Petricola patagonica				S					
Petricola pholadiformis		x		S					
Corbula contracta? caribaea?							x		
Corbula patagonica							x		
Erodona mactroides?	x								